

הרומאן "מותו של אורי פלד"⁽¹⁾ הוא מעיץ המשך לשני ספריו הקודמים של שמאי גולן, "באשמורת אחרונה" ו"אשמים". הכוונה בזאת אינה לומר, ששלושת הספרים הם תיאור חייו וגורלו של גיבור מרכזי אחד. לא; איך אנו פוגשים באותן הדמויות ושומעים על השתלשלות קורותיהן כשהסופר מלווה אותן בדרכן בעט רחומה. גם כאשר ב"אשמים" חוזר ומופיע חיימק, שהיה גיבור הספר "באשמורת אחרונה" לא היה זה המשך ישיר; ב"אשמים" שוב לא היה חיימק מרכזו של הספר ותשומת ליבו המיוחדת של הסופר נדדה ממנו לדמויות אחרות. אולם הספרים מהווים אחדות המשכית בהיותם תיאור שלבים שונים בדרכם הקשה של גיבורים אשר עברו את השואה באירופה.

אם ב"אשמורת אחרונה" תאר את נדודיו של ילד אשר חזה בשנות המלחמה הארוכות במותם של כל הקרובים לו, וב"אשמים" אנו מוצאים את הנער בקרב קבוצה גדולה יותר בדרך לארץ-ישראל, הרי "מותו של אורי פלד" הוא שלב נוסף באותו גלגול. אורי הגיע כילד, פליט השואה, לקיבוץ עין-השרון. אגב, ב"אשמים" מסופר שאמנון הוא בן עין-השרון. כאשר הגיע אורי לעין-השרון, עוד לא נקרא בשם אורי, ולא כל שכן בשם המשפחה פלד. שמו היה יוזק. בעצם גם יוזק לא היה שמו משחר ילדותו. יוסלה קראו לו הוריו, ועם בוא הגרמנים הוסב שמו ליוזק. אחד מסימני התערותו בארץ הוא השם הצברי כל כך, בו בחר לעצמו, אורי פלד. שם טיפוסי, ניתן לומר. הלוא כך מגיב פרופסור קינדרמן, כאשר אורי פונה אליו בבקשה להתקבל ללימודים באוניברסיטה – "וכי ראה אדוני מימיו קצין בצה"ל ששמו אינו פלד?" אכן, אורי, מי שהיה פעם יוזק, הוא קצין בצבא הקבע. הוא הגיע לדרגת סרן. והוא התחתן עם היפה והמיוחסת בבנות קיבוץ עין-השרון, הקיבוץ אליו הגיע כילד פליט דווי ורעב ונפוח בטן, הלוא היא אסנת, בתו של ברזילי, מרכז הפרדסים ומעמודי התווך של עין-השרון. לפי התפתחות זו אפשר היה להניח, כי סוף-סוף באו על פתרונו הטוב כל הבעיות המציקות. דרך הנדודים, שתחילתה ב"אשמורת אחרונה" והמשכה ב"אשמים", באה אל קיצה. קרבנות רבים נפלו בדרך; גדול היה מספר האובדים. אך מי שהגיע, הגיע. הנה יוזק, הוא יוסלה, הוא אורי פלד, הגיע לקיבוץ עין-השרון, עליו הירבה לדבר

בפני קלארה. ובאמת קיבל אותו הקיבוץ, אותו ואת חבריו. ועוד נתן לו הקיבוץ את היפה בבנותיו לאשה. והרי אורי מהלך לו בשבילי הארץ, מדי צבא עליו וכומתה שחורה לראשו, מפקד עשוי ללא חת, גבה קומה ונאה, ופיקודיו ממלאים אחר פקודותיו כהרף עין.

אך האמת היא, שכל סימני ההצלחה הללו הם חיצוניים בלבד. הקאריירה הצבאית, לגבי אורי, אינה אלא נקמה בעבר ובריחה מחיי היומיום של ההווה; והנישואים עם אסנת, הגם ששני בני הזוג אוהבים זה את זה, אינם עולים יפה. חייו של אורי, המתוארים בספר, עומדים בסימן משולש: האהבה לאסנת, האהבה לצבא, והנהייה אחר העבר. חיי הנישואין אינם משתלבים יפה לתוך השגרה הצבאית; ואילו החיפוש אחר העבר מטיל צל כבד על חייו של אורי ובסופו של דבר מנתק אותו מן החיים. שלושת היסודות הללו הם דיסהרמוניים ומסכסכים את דרכו של אורי עד שהיא מסתבכת ללא תקנה. בכשלוך היחסים בין אורי לאסנת אשמים שני בני הזוג. אסנת אמנם עזבה למען אורי את עיני-השרון והלכה אחריו לירושלים. אך היא מתנגדת לשירותו בצבא הקבע ולשהיותו הארוכות, בשל עבודתו, מחוץ לביתו. היא גם מתמרדת כנגד המשמעת העיוורת של חיי הצבא, כנגד ההתערבות החיצונית בחיי הפרט. הנכון הוא, שאורי באמת מזניח את ביתו בשל הצבא; גופו של אסנת, אך נשמתו מכורה לצבא. מפקדיו הגבוהים יותר של אורי לעיתים מגיבים שלא בחיוב על רצונו המודע של הסרן פלד לזהות כל אויב עם אותם גרמנים שרצחו את כל משפחתו וגזלו את ילדותו. הם מעירים לו, שהצבא הישראלי אינו אמוץ על השנאה. אולם אסנת, בהכריחה את אורי לוותר סוף-סוף על הקאריירה הצבאית, נוטלת ממנו את מקור גאוותו והמשען שבחייו. שיטות הריפוי שהיא מציעה – כגון לימוד ההיסטוריה של העבר הקרוב באוניברסיטה, עבודה בארכיון יד-ושם, הן חרופות אליל. אי-פעם כנראה קראה אסנת בספרי הפסיכולוגיה, שיש לחשוף את פצעי הנפש, למען יגלידו; אולם התעסקותו של אורי בתיק פשלו, עירו, אינה גורמת לפצעיו שיגלידו; הם נפתחים ושותתים דם מחדש, כל אימת שהוא נזכר בדברים שהיו.

גם אורי אינו נקי ביחסיו לאסנת. האם אהבתו אינה מדומה, אינה נובעת רק מרצונו העז "להוכיח את עצמו", לכבוש לו מקום בכותל המזרח של המולדת החדשה? האם יש לו באמת עניין במחשבותיה, בהרגשותיה, באמנות הציור שלה? הרצון לזכות בארץ-ישראל נתחלף לו ברצון לזכות באסנת, אך האם אסנת מסוגלת למצוא ניהומים בזאת?

אמרנו שהעבר הנורא מעיק על אורי פלד, הוא יוזק, הוא יוסלה קופרמן, נכדו של ר' אברהם-לייב, ראש ישיבה פשלנו. במקום להשתחרר לאט לאט מן הסיוט וממכלול הרגשות הקשורים בו הרי הסיוט משתלט יותר ויותר על אורי עד שמטשטשים הגבולות שבין המציאות לדמיון. "מותו של אורי פלד", כמו שני ספריו הקודמים של שמאי גולן, אינו ספר ריאליסטי טהור. יש תיאורים רבים המבוססים, אמנם, על מעמד אפשרי במציאות, אלא שנוסף להם גוון סוריאליסטי, כמו מסיבת הפרידה של אורי מן הצבא, סדר העבודה בהר הזיכרון, הפגישות עם הגברת עצמון, המסיבה אצל מינץ ומותו של אורי בשעת כיבוש העיר העתיקה כשהוא נושא את "ידידו" המת מינץ על גבו. האמת היא שלא רק אורי אינו מצליח לשכוח, אלא שבני הארץ מצידם טורחים להזכיר לו את עברו, את זרותו ואת נחיתותו בכל הזדמנות שהולמת ושאינה הולמת. אביה של אסנת, ברזילי, עמוד התווך של עין-השרון, מרבה לקרוא לחתנו בשם "יוזק" דווקא, כששם זה מצטלצל בפיו ככינוי של גנאי. בל ישכח אורי פלד של היום כי אך אתמול הגיע לעין-השרון כאחד יוזק קופרמן, עלוב וחסר כל. ואילו מינץ, מעריצה של אסנת, שהוא יליד הארץ, מספר השכם והערב על מעלליו בזמן מלחמת השחרור, ומבטל את פחדנותם של יהודי הגולה, אשר נטבחו בהמוניהם.

למעשה מוצא אורי את מותו בשל רצונו המטורף להוכיח למינץ המת את טעותו. אפילו אסנת, כאשר היחסים שביניהם מתחילים להתדרדר, קוראת לו לאורי בשעות של רוגז "יוזק". אך כמובן שאין לומר שהלחץ החיצוני וההתגרות של החברה המאמצת כלפיו היא היא שכופה על אורי את השיבה לעבר. יחס הסביבה אינו אלא השתקפות של הפגם הפנימי.

לסיכום, אחזור לנקודת המוצא. "באשמורת אחרונה", "אשמים" ו"מותו של אורי פלד" מהווים המשכיות מסויימת. הספר הראשון הוא סיפור תולדותו של נער יהודי מעיירה פולנית בזמן מלחמת העולם השנייה. הספר השני מספר על נדודיהם של כמה מניצולי השואה ועל דרכם עד לחופי הארץ. "מותו של אורי פלד" הוא תיאור דרכו של נער מניצולי השואה בישראל, ונפילתו במלחמת ששת הימים כתוצאה מוכרחת של עברו. עד כמה שייראה הדבר מוזר, הרי הספר הראשון, הנוגע במישרין באימי השואה, הוא הספר "האופטימיסטי" ביותר שבין השלושה. לאחר האשמורת האחרונה הרי מפציע השחר, ואכן יש הבטחה, אם גם מסוייגת, לעתיד, שיהא טוב יותר מן העבר. ב"אשמים" מתבדה תקוותם של הניצולים להגיע למולדת החדשה. ורע מזה

גורלו של יוזק-אורי, שאכן הגיע לחוף הנכסף ומצא שאין הוא יכול להיאחז בו, שאין לו הכושר הנפשי להתחיל בחיים חדשים. האם גורלו של אורי הוא באמת מחוייב-המציאות, האם לא תיתכן גם דרך שונה? זוהי כבר שאלה אחרת.

דצמבר, 1971.

הערות לאורי אינו שוכח

1. מותו של אורי פלד, מאת שמאי גולן, הוצאת עם עובד, 1971.